

УДК 349.42: 631.348

*К.Б. Сакаджи, аспірантка
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РОСЛИН

Важливе завдання, що постає перед сільським господарством України, — підвищення врожайності сільськогосподарських культур. У цій справі неабияке місце належить засобам захисту сільськогосподарських рослин від шкідливих організмів як провідному серед технологічних прийомів вирощування зазначених культур. Саме тому проблема історичного становлення й розвитку правового регулювання застосування засобів захисту рослин потребує ґрунтового дослідження у вітчизняній юридичній науці. Актуальними є питання еволюції законодавства, що стосується названих засобів, залежно від того чи іншого історичного періоду. Теоретичне і практичне значення розкриття цих питань полягає в чіткому окресленні історичної періодизації законодавства і становлення правового інституту захисту сільськогосподарських рослин.

Окремі питання застосування основних засобів захисту висвітлювалися в роботах таких науковців, як О.В. Буракова,

В.П. Васильєв, М.Д. Євтушенко, М.П. Лісовий, Ф.М. Марютін, В.М. Писаренко, М.В. Писаренко [Див.: 1; 3; 9; 10] та ін. Однак історія правового впорядкування вищезгаданих засобів в їх роботах розглядалася фрагментарно, зважаючи на що розкриття порушених питань становить значну наукову новизну.

Мета даної статті – поглиблене вивчення особливостей історико-правового розвитку досліджуваної сфери й характеристика сучасного стану правового регламенту відносин щодо захисту сільськогосподарських рослин.

На нашу думку, всю історію становлення й розвитку законодавства щодо застосування засобів захисту вирощуваних культур, доцільно умовно поділити на 5 основних періодів: (1) дореволюційний – кінець XVIII – початок XX ст.; (2) 20-ті – 40 роки XX ст.; (3) повоєнний період – 40 – 60-ті роки XX ст.; (4) 60-ті роки XX ст. – 1995 р; (5) розвиток законодавства у сфері захисту рослин у період незалежності України (з 1995 р. до сьогодні).

Зупинимося детальніше на історико-правовому аналізі названих етапів. Характеризуючи в загальних рисах законодавство захисту рослин в Україні в дореволюційний період, доречно підкреслити, що в той час уже був накопичений чималий обсяг інформації про видову будову й біологію шкідливих комах і паразитних грибів – збудників хвороб сільськогосподарських культур. Існувала зональна диференціація наукових досліджень: у Київському центрі вивчалися шкідники та хвороби цукрового буряка, досліджувалися хімічні й механічні методи боротьби з ними; в Полтавському – шкідники зернових культур, люцерни, розроблювалися агротехнічний метод боротьби з ними; в Харківському найбільш важливою проблемою були хвороби зернових культур; на півдні країни – шкідники та хвороби плодкових культур, винограду, а також пшениці.

У сфері опрацювання засобів боротьби із шкідниками рослин українським ученим належить пріоритет, як і в обґрунтуванні агротехнічного методу, у вивченні ентомопатогенних грибів і паразитичних комах – трихограмів і теленомусів. Вивчалися й широко застосовувались хімічні засоби боротьби з шкідниками в садах і виноградниках. Окрім цього, до пріори-

тетних досліджень українських мікологів можна віднести початок формування нового напрямку – сільськогосподарської фітопатології, предметом вивчення якої є хвора рослина і взаємодія між рослинним організмом і паразитним грибом. Це послужило першим кроком до виведення стійких сортів рослин. Доречно підкреслити, що в дореволюційний період історичного розвитку розглядуваної царини майже не проводилася законодавча діяльність, не видавалися необхідні нормативно-правові акти. Перші спроби правового регулювання були зроблені аж в середині ХХ ст.

Другий етап, який є досить вагомим періодом післяреволюційного розвитку законодавства щодо засобів захисту рослин, становлять 1920-1940 рр. У цей час була створена державна служба захисту рослин, представлена відділом у Наркомі землеробства УСРС (м. Харків) і станціями захисту рослин при губземвідділах. У 1918 р. в Наркомітеті землеробства СРФСР було організовано відділ захисту сільськогосподарських культур, що продовжував роботу, яка провадилась ентомологічним і мікологічним бюро ліквідованого Департаменту землеробства. Зазначимо, що саме тоді категорія «захист рослин» уперше з'явилася в назві дер-

жавної установи [1, с. 48]. Була реорганізована і значно розширена мережа науково-дослідних і дослідних установ, а в 1929 р. створена Всесоюзна академія сільськогосподарських наук ім. Леніна (ВАСГНІЛ). Також у цей період в Україні засновано майже 30 науково-дослідних інститутів і дослідних станцій, а також Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук. Варто також підкреслити, що в цей період, при застосуванні хімічних і біологічних методів боротьби зі шкідниками та хворобами рослин економічний аспект переважав фактор охорони навколишнього природного середовища і зовсім не враховувалася необхідність збереження життя і здоров'я людини. Адже саме у 20 – 30-ті роки ХХ ст. для боротьби з основними шкідниками і хворобами рослин вживалися інсектициди, які є дуже небезпечними для життя і здоров'я людини (сполуки миш'яку, ДДТ та ін). Зокрема, влітку 1925 р. в СРСР відбулися експерименти з використання авіації для боротьби зі шкідниками рослин: застосовувалася отрута проти сарани (ДДТ), дію якої на людей у той час ще не було до кінця вивчено [9, с. 7]. Варто відмітити, що в 30-ті роки ХХ ст. в розробці нових засобів боротьби із шкідниками та хворобами, значного прогресу не спостерігалось, а

вдосконалювалися лише існуючі технології й визначались оптимальні строки їх впровадження.

Проте саме в цей проміжок часу відбулося становлення міжнародного законодавства в досліджуваній сфері. Так, у 1929 р. в Римі відбулася Міжнародна конференція за участю 24 країн, яка прийняла 16 квітня 1929 р. Конвенцію захисту рослин [12, с. 30]. Зростання зовнішньоекономічних зв'язків СРСР з іншими державами зумовило підписання його урядом міжнародних угод з питань захисту рослин. Першими угодами в цій сфері були: Угода між урядами СРСР і Його Величності Короля Афганістану про боротьбу з сараною на території Договірних Сторін від 6 травня 1935 р. [11]; Конвенція між урядом СРСР та Імператорським урядом Ірану про боротьбу зі шкідниками і хворобами рослин від 27 серпня 1935 р., ратифікована ЦВК СРСР 11 листопада 1935 р. та ін. [7].

Третій етап можна охарактеризувати як досить важкий не лише в розглядуваній сфері, а для всієї економіки післявоєнного СРСР. Важливе значення для розвитку фундаментальних досліджень у сільському господарстві мало рішення уряду про залучення до цієї діяльності АН СРСР. У 1946 р. в складі АН СРСР було створено сільськогосподарське відділення, за-

вданням якого було проведення досліджень основних способів захисту рослин. У перший післявоєнний рік (1945 р.) СРСР також урегулював міжнародні відносини щодо захисту й карантину сільськогосподарських культур. Так, були підписані Конвенції з карантину й захисту сільськогосподарських рослин від шкідників і хвороб між Урядами СРСР і Чехословацької Республіки (28 листопада 1947 р.), Румунської Народної Республіки (27 травня 1950 р.), Народної Республіки Болгарії (25 серпня 1950 р.). А 18 квітня 1951 р. було засновано Європейську й Середземноморську організацію карантину й захисту рослин (ЕОКЗР), до якої вже в 1957 р. вступив СРСР. Міжнародною організацією з питань продовольства й сільського господарства (ФАО) при ООН було підготовлено проект Міжнародної конвенції із захисту й карантину рослин, яку 6 грудня 1951 р. прийняли понад 50 країн.

Що стосується внутрішньодержавних відносин розглядуваної царини, то спостерігаємо такі нововведення: вперше (в 1956 р.) Міністерством сільськогосподарства СРСР було підготовлено й офіційно затверджено «Список химических средств борьбы с вредителями, болезнями сельскохозяйственных растений, которые разрешены

для использования в сельском хозяйстве». Із цього часу такі списки публікувалися на п'ятирічку, але із щорічним уточненням переліку препаратів і регламентів щодо їхнього застосування. У цей же час (у 1961 році) при Міністерстві сільського господарства СРСР було створено Міжурядову державну комісію з хімічних методів боротьби зі шкідниками, хворобами рослин, головним завданням якої була організація державних досліджень вітчизняних та іноземних пестицидів, реєстрація препаратів, дозволених цим міністерством для застосування в сільському й лісовому господарстві.

На початку 50-х років ХХ ст. вперше в наукових джерелах почали з'являтися трактування поняття «інтегрований захист рослин». Як висновок – міжнародне визнання отримало тлумачення цієї конструкції, яке містилось у звіті робочої групи експертів ФАО з інтегрованого захисту, опублікованому в 1967 р. Інтегрований захист визначався як система управління шкідливими організмами в рамках зв'язку з навколишнім природним середовищем і динамікою популяцій шкідливих видів, що використовує всі необхідні способи, які найбільше співвідносяться між собою і які стримують шкідливу популяцію на рівні, нижчому від спричинення економічної шкоди [3, с. 116-119].

Наступний етап еволюції законодавства стосовно захисту рослин можна охарактеризувати як період становлення нормотворчої діяльності щодо захисту сільськогосподарських культур. Саме в цей період на законодавчому рівні приймається низка нормативно-правових актів, які забезпечують правове регулювання вищеназваного захисту: Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про посилення боротьби з бур'янами» від 26 квітня 1962 р. [5; 1962. – № 16. – Ст. 204]; затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 11 травня 1962 р. «Правила по боротьбі з бур'янами» [6; 1962. – № 5. – Ст. 73]; затверджена Державною комісією по хімічних засобах боротьби з шкідниками, хворобами рослин і бур'янами при Міністерстві сільського господарства СРСР, ЦК профспілки робітників і службовців сільського господарства і заготівель та заступником Головного Державного санітарного інспектора СРСР 9 березня 1962 р. «Інструкція по использованию индивидуальных средств защиты при работе с ядовитыми химическими методами борьбы с вредителями, болезнями растений и при обеззараживании тары, помещений и транспортных средств в совхозах и колхозах» [13]; «Продовольча програма ЦК КПРС», прийнята на травневому Пленумі ЦК КПРС в 1981 р. [2] та ін.

Останній, сучасний період історичного розвитку законодавства щодо засобів захисту сільськогосподарських культур можна охарактеризувати як етап функціонування доволі ефективної законодавчої бази, яка на сьогоднішній момент гарантує належне правове регулювання відносин у зазначеній сфері. Спочатку розвивалось законодавство щодо хімічних засобів захисту сільськогосподарських рослин.

Так, 2 березня 1995 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про пестициди і агрохімікати» [4; 1995. – № 14. – ст. 91], 14 жовтня 1998 р. Закон України «Про захист рослин» [4; 1998. – № 50-51. – Ст. 310], який установив загальні правові приписи щодо захисту рослин в Україні.

Надалі спостерігаємо активне прийняття низки нормативно-правових актів: (1) постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку одержання допуску (посвідчення) на право роботи, пов'язаної з транспортуванням, зберіганням, застосуванням та торгівлею пестицидами й агрохімікатами» № 746 від 18 вересня 1995 р. [8; 1995. – № 15. – Ст. 1843], «Про порядок проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації, видання переліків пестицидів і агрохімікатів, дозво-

лених до використання в Україні» № 295 від 4 березня 1996 р. [8; 1996. – № 50. – Ст. 1742], «Про порядок вилучення, утилізації, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них» № 354 від 27 березня 1997 р. [8; 1997. – № 40. – Ст. 1643], «Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для проведення заходів щодо боротьби з шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин» № 398 від 23 квітня 2008 р. [8; 2008. – № 30. – Ст. 1543]; 2) наказів, затверджених Міністерством аграрної політики України й Міністерством промислової політики України: «Про порядок створення і використання резерву пестицидів для боротьби з особливо небезпечними шкідниками сільськогосподарських рослин» № 44 від 28 квітня 2004 р. [8; 2004. – № 47. – Ст. 1540] і «Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва пестицидів і агрохімікатів (тільки регуляторів росту рослин)» № 144 від 31 січня 2006 р. [8; 2006. – № 50. – Ст. 3349]; (3) Галузевої програми «Захист рослин 2008 - 2015», затвердженої наказом Міністерства аграрної політики України від 6 грудня 2007 р. [8; 2008. – № 35. – Ст. 2149] та ін.

Проаналізувавши основні історичні особливості виникнення, становлення й розвитку законодавства щодо застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин, можемо зробити нижченаведені висновки:

1. Сфера захисту рослин у своєму розвитку пройшла досить складний шлях – від перших згадувань про способи їх захисту до виникнення повноцінної, розвиненої регульованої правової системи.

2. Тривалий час бракувало належної нормотворчої діяльності законодавства у сфері щодо захисту сільськогосподарських рослин, що негативно вплинуло на функціонування відповідних відносин у 20 – 50-ті роки ХХ ст.

3. На сучасному етапі прийнято низку нормативних актів, що забезпечують правове регламентування здійснення господарської діяльності з виробництва, застосування й реалізації засобів захисту сільськогосподарських рослин, функціонування спеціально уповноважених органів державної виконавчої влади в цій царині, розмежування їх компетенції й належне фінансування з боку держави заходів захисту сільськогосподарських рослин.

Викладене також свідчить, що на сучасному етапі в аграрному праві України відбувається

формування правового інституту захисту сільськогосподарських рослин, підґрунтя якого становлять норми Закону України від 14 жовтня 1998 р. «Про захист рослин». Тому відповідно до вищенаведеного основними перспективами його розвитку є:

1) подальше накопичення норм правового інституту захисту сільськогосподарських рослин;

2) впровадження так званого «інтегрованого захисту» сільськогосподарських рослин, що включає в себе поєднання різних засобів захисту рослин, що має забезпечити більш ефективну боротьбу зі шкідниками і

хворобами названих рослин;

3) інтенсивність правової регламентації застосування хімічних засобів захисту й опрацювання і втілення в життя найбезпечніших для довкілля хімічних методів.

Перспективою подальших розвідок у досліджуваній сфері є використання отриманих результатів у наукових пошуках, а також вивчення інших правових аспектів захисту сільськогосподарських рослин, зокрема, правових засад господарської діяльності щодо застосування засобів захисту вищеназваних рослин, державно-правове регулювання розглядуваної сфери, та ін.

Список літератури: 1. Буракова О.В. Насекомые – вредители продовольственных запасов: Истор. очерк. // Журн. «РЕТ-ИНФО». – 2003. - № 4. – С. 47-51. 2. Вавилов П. Продовольственная Программа и сельскохозяйственная наука// Вестн. сельхоз. науки. – 1981. – № 8 (299). – С. 15,16. 3. Васильев В.П., Лессовой М.П. История защиты растений от вредителей и болезней в Украине. – К.: 1996. – 140 с. 4. Відомості Верховної Ради України. 5. Відомості Верховної Ради УРСР. 6. Збірник постанов Ради Міністрів УРСР. 7. Конвенція между правительством СССР и Императорским правительством Ирана о борьбе с вредителями и болезнями растений: Закл. в г. Тегеране 27.08.1935 г. [Електрон. ресурс] - Режим доступу: www.lawmix.ru/abro.php?id=1612. 8. Офіційний вісник України. 9. Пестициди і технічні засоби їх використання: Навч. посіб./ За ред. М.Д. Євтушенка, Ф.М. Марютіна. – Х: Харк. держ. аграр. ун-т, 2001. – 95 с. 10. Писаренко В. М. Писаренко М.В. Захист рослин. Фітосанітарний моніторинг: методи захисту рослин. Інтегрований захист рослин. – К.: Істина, 2006. – 230 с. 11. Соглашение между Правительством СССР и Правительством Его Величества Короля Афганистана о борьбе с саранчой на территории Договаривающихся Сторон [Електрон. ресурс] – Режим доступу: www.trcsprx.ru/base_gvc/karantin/document/87/html. 12. Федоров А.В. Международные и иностранные организации по природопользованию и охране окружающей среды. – М.: НИА-Природа, 2000 – 150 с. 13. Янчук В.З. Законодавчі акти про діяльність колгоспів. – К.: Урожай, 1968. – 500 с.

ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СРЕДСТВ ЗАЩИТЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ

Сакаджи Е.Б.

В сельском хозяйстве Украины важное место принадлежит защите сельскохозяйственных растений от вредных организмов. Поднимаются вопросы исторического становления и развития правового регулирования использования такой защиты, являющиеся актуальными сегодня, выделены его этапы.

Ключевые слова: средства защиты сельскохозяйственных растений, историческо-правовой анализ, законодательство в сфере защиты растений.

**THE HISTORICAL-LEGAL ASPECT USING PROTECTION FRAMES
OF AGRICULTURAL PLANTS
Sakadzhu E.B.**

In agriculture of Ukraine the important place belongs to protection of agricultural plants against harmful organisms. Questions of historical formation and development of legal regulation of use of such protection, being actual are brought up today, its stages are allocated.

Key words: protection frames of agricultural plants, the istorichesko-legal analysis, the legislation in sphere of protection of plants.

Надійшла до редакції 18.01. 2010 р.

УДК 343.34:331.45] (477)

Г.С. Крайник, аспірант
*Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ДІЯННЯ ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 272 КК УКРАЇНИ

У ч. 1 ст. 272 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою» зазначено: «Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, – карається ...», а в ч. 2 ст. 272 КК читаємо: «Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель лю-

дей або інші тяжкі наслідки, – карається ...».

Об'єктивна сторона досліджуваного злочину є сукупністю ознак, що характеризують порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою ззовні. Правильне встановлення її ознак відіграє вирішальну роль для кваліфікації порушення правил безпеки на виробництві, відмежування злочину, передбаченого ст. 272 КК, від суміжних, окреслення кола відповідальних осіб, усунення помилок, що допускаються в судово-слідчій практиці по справах цієї категорії, а також